

LBBIS | We know
books

**BOINA
RUSTI**

Mâta Vinerii

Ediția a III-a, revizuită

Prefață de Alina Bako

LITERA
București

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	5
<i>Biografie</i>	7
<i>Opera</i>	10
<i>Premii</i>	14
<i>Între coperți de mătase: mâța de „zof“ și mâța Venerei</i>	15
I. Dopul roșu	23
II. Piața Lipscani	67
III. Sator	92
IV. Cartea bucatelor rele	109
V. Adversus	167
VI. Spiritistul	185
VII. Pelerina roșie	208
VIII. După 30 de ani	236
Vocea bucătarului	257
<i>Mâncare magică, zeități latine & tradiții balcanice</i>	
<i>Un interviu cu Doina Ruști de Alyse Mgrdichian</i>	267
<i>Aprecieri critice</i>	273

I. DOPUL ROȘU

1798

Fuga

La prima oră a dimineții, Maxima a fost scoasă în piață sub privirile gunoierilor care măturau pe la Walachisches Tor. Știam ce urmează. Mi-am strâns câteva lucruri și-am ieșit pe poarta din dos. Măcelarii cărau carcase de viței fără să privească spre mine. Am mers repede până în capătul străzii. În jur era pustiu, deși bănuiam că toți ochii se lipiseră de perdele.

Când patrula din Șchei bătea în vreo poartă, tot cartierul o auzea. Aveau niște bastoane cu cioc metalic, făcute parcă special pentru a lovi plăcuța cu numărul casei. Mai întâi băteau de câteva ori pentru a atrage atenția, apoi strigau tare numele vinovatului. Și-abia după aceea începeau să duduie poarta, lovind toți, la întrecere, și continuând să urle din rărunchi, trecând de la nume la motivul pentru care era căutat. Auzisem de multe ori, în special noaptea, dar niciodată nu-mi trecuse prin minte că puteau să bată și-n poarta noastră. Gărzile orașului erau pentru nemernici, pentru tâlhari și pentru omorâtorii de oameni. De-aceea nici măcar n-am deschis ochii la primele lovituri. Poarta noastră avea o streășină nouă, iar primele bătăi mi-au ajuns în urechi ca grindina. Abia după ce numele Maximei a fost spus de mai multe ori, am sărit din pat, speriată de moarte. În antreu dărdăia rufăreasa, iar câteva clipe mai târziu apăruse și Maxima. Cobora scările, cu picioarele goale, doar în cămașă.

– Pune-ți ceva pe tine și ieși pe ușa din dos!

– Nici să nu te gândești...! am protestat eu.

M-a apucat de umeri, privindu-mă cu acei ochi care nu lăsau loc de comentarii:

– Ascultă-mă: nu-ți uita misiunea! În scurtă vreme *brașoveanca* pleacă spre București, iar tu trebuie neapărat și cu orice efort să capeți un loc în căruță! Am nevoie de tine! Du-te la Cuviosul Zăval, care o să-ți spună mai departe ce ai de făcut! Iar până acolo știi...!

Știam: nu trebuia să spun nimic despre mine, să nu mă-n-tind la palavre cu nimeni. Principala regulă era să nu-mi spun niciodată adevăratul nume. Chiar dacă va dovedi cineva că mi-l știe, trebuia să neg până-n pânzele albe. Nici moartă nu trebuia să mi-l spun. Îmbrăcămintea să-mi fie modestă. Ochii plecați. Nu râdem! Niciodată nu-ți arăți dinții! Surâzi. Nu zâmbești și nu hăhâi! Doar ochii se bucură. Și, bineînțeles, să nu mă abat de la drum!

Cineva îmi pusese deja în mână tașca. În poartă urlau gâr-zile, iar eu mă încălțam tremurând. Prin vecini se aprinseseră lămpile.

Banii erau deja puși în talpa ghetelor, cusuți în căptușeala vestei, în diverse obiecte din geanta de drum. În buzunar trebuia să țin numai mărunțișul. Rochia galbenă era ticsită de lucruri trebuincioase.

– Și nu uita, Pâtco! Să te folosești de Sator când ți-o fi greu!

Acestea au fost ultimele cuvinte. Era încă desculță lângă piciorul scării. N-am sărutat-o. Nu ne-am luat rămas-bun. Am auzit cum se deschidea poarta, dar am continuat să alerg spre ușa din dos. Din grădină am văzut cum o îmbrânceau în stradă. Erau trei uniforme, trei guri sparte. Am deschis poarta. Lacrimile îmi curgeau pe obraz. Până în capătul străzii am alergat.

Și primul lucru din noua mea viață a fost să mă abat de la drum.

Când am ajuns la Burchioiu, mi-am dat seama că nu puteam să trec mai departe, mai ales că pe verandă bătea vântul, iar ușa părea crăpată. Din cauza lui o săltaseră soldații pe Maxima! Dacă aș fi avut tărie în suflet, i-aș fi tăiat gâtul. Burchioiu dormea dus, fără vise. Un timp am întârziat acolo, fără altă neliniște decât c-aș putea să pierd ceva, din multele lucrșoare la care țineam. Toată puterea mea se afla în rochia galbenă, pe care Maxima mi-a făcut-o din *nankin* și catifea, cu buzunărele, pliuri și manșete, în care ar fi încăput conținutul unui sipet. Câte lucruri nu aveam ascunse în rochia asta! Săruri, semincioare și pulberi, flaconașe cu *aconitum* stins în ulei, *aqua phosphori*, floarea morții și altele pentru care nu mi-ar ajunge o viață ca să le povestesc. Nu plecam nicăieri fără cutiuța de salpetru, în care dormeau mii de scânteii.

Burchioiu sforăia cu fața în sus, ca o cârpă bătută de vânt. Așa mi-a și rămas în memorie – o față umbrită, cu urechi mari. Când să plec, am văzut în firida de lângă ușă una dintre pălăriile lui și-am tresărit. Câtă tristețe este în hainele pe care nimeni nu le mai poartă!

Am alergat să prind *brașoveanca*, fără să-mi pese de ochii care mă urmăreau. Chiar dac-aș fi mers în pas de plimbare, oricine știa că fugeam.

Căruța de poștă era plină, dar, după ce-am scos punga, vizitiul mi-a găsit un loc bun, la geam. M-am aplecat pe pervazul de care se frecaseră sute de coate, iar din viteza poștalionului am văzut pentru ultima oară arcul roșu de la Walachisches Tor, pe sub care Maxima era îmbrâncită, iar mai încolo spânzurătoarea mozolită cu păcură. Am tras oblonul, adâncindu-mă în căptușeala lui de *cit* învechit. Tot restul vieții, moartea ei o să-mi aducă în minte florile acestei tapiserii. Am lăsat în urmă Brașovul, străzile lui se topeau înghițite de fum. Chiar și porțile roșii se dizolvau, odată cu silueta împietrită a scumpei mele bunici.

Orice fugă are gustul păcatului, te prefăce-n milog. Cine a zis că e sănătoasă n-a fost niciodată fugar, ci doar privitor de pe margine. Fuga mea arăta ca o flegmă, pe care n-am putut s-o mai spăl. Orice om putea să mi-o vadă, orice cuvânt al meu era frământat în ea. Dar atunci, sub amenințarea gârziilor și cu amintirea lui Burchioiu în suflet, credeam că fuga e singura cale, iar poștalionul – salvarea mea. Ba chiar mă vedeam împinsă din spate de Sator, convinsă că bunică-mea făcuse din el protectorul meu.

Pentru ea exista un singur loc în care pulsa viața, iar aceasta era Bucureștiul. De-acolo plecasem cu ani în urmă. Acolo era casa ei, în care crescuse mama și unde eu însămi îmi umplusem pentru prima oară plămâni cu aer. La București trăia Cuviosul Zăval.

Poștalionul plutea prin norii de praf, ridicați de suflarea lui Sator, iar eu visam la clipa în care îmi voi găsi alinarea la pieptul moșicului meu, în orașul copilăriei și al tuturor visurilor, care curgeau încă din memoria Maximei, chiar și de dincolo de mormânt. Zăval, îmi povestea ea, era cel mai important om din oraș, iar în jurul caselor noastre se învârtea toată lumea. Noi eram singurii oameni care contau. Iar când spun *noi*, mă refer la Maxima, la Zăval și abia în al treilea rând la mine, consolându-mă că aveam deja rezervat un viitor strălucit. Niciun gând al meu nu zburase vreodată la restul lumii. Ceilalți, oamenii care populau orașul, fâțâindu-se pe străzi, mândri de casele ori de trăsurile lor, erau toți lipsiți de orice valoare. Nu știau de existența lui Sator, nu vedeau în ce parte se mișcă viața. Nu erau decât niște umbre, pe care le-aș fi putut șterge la prima ridicare de deget. Dar mai întâi trebuia să ajung la casele noastre și să-i găsesc pe ceilalți satorini.

Cu aceste convingeri în suflet mă apropiam de oraș, fără să bănuiesc că adevăratul centru al lumii era un faimos bucătar.

În acea toamnă, cuprinsă de călduri, nimeni nu vorbea decât despre bucătarul răpit. Fiecare timp ar trebui judecat după faptele care l-au aprins. Dacă mă-ntrebi acum ce-mi amintesc de atunci, bucătarul se află pe primul loc.

Toate astea se întâmplau pe vremea lui Costas, căci una dintre cele mai mari distracții ale Porții Turcești era să-l prostească pe câte-un grec că putea să se facă principe și stăpân peste o țară valahă, la prețul modest de numai 400 de pungi cu bănuți. Nimeni n-avea idee cât face o țară. Dar nu valoarea reală conta, ci acel „la prețul de numai“, care și astăzi te răscolește, anunțându-te că e vorba de-o plească. Dus de nas, chilipirgiul dădea pungile, devenind pe loc stăpânul Valahiei, închipuindu-și că așa i se va depăna toată viața, cu supuși căzuți la picioare. Însă după un an apărea alt pleșcar, cu alte 400 de pungi. Prin urmare, când am ajuns eu, Bucureștiul avusese deja parte de cel puțin 30 de greci, fără să mai punem la socoteală armata rusă, care o lua periodic spre București, mătrășind orice conducător, fără să țină cont de cheltuielile pe care bietul om le făcuse. Noroc că soldătimea avea mândărime la tălpi și nu stătea niciodată prea mult.

Turcii nu râvneau la acest tron, mulțumindu-se să-l vândă la greci și, desigur, pentru că aveau grijă să-l țină mereu ocupat, mai încasau și de la supuși alte 400 de pungi, plus cadouri, cesulețe de aur, stofe, blănuri și, în general, lucruri scumpe, care fac bine unui suflet de turc.

Grecul care stăpânea în Valahia, pe numele său Costas, era un mare gurmand. Și s-a-ntâmplat ca tot pe-atunci să trăiască în București un bucătar iscusit, anume Silică, un țigan mărunțel, plin de ifose. Pentru el, bucătăria era un fel de altar. Orice mâncare arăta mai ceva ca o statuie pe cale de a fi așezată în Piața Lipscani. Făcea fripturi, tăvălite în praf de migdale, mozolite cu miere și scorțișoară. Era maestrul hameiului, ale cărui frunze le opărea doar ca să le poată învia cu piper.

Iar dintre toate, oușoarele dulci erau preferatele lui. Nici nu știți câtă pasiune pune, fierbându-le în frunze de salvie și de izmă! Odată terminată treaba aceasta, le tăia pe din două, le scotea gălbenușul, pe care îl frământa cu smântână, împănată cu merișoare și alte dulțețuri, iar cu mixtura asta umplea din nou albușul. Abia la sfârșit venea arta, când acoperea oușorul cu dulceață de chitră și cinamom, iar pe sub crusta crocantă tremura cremișoara, al cărei secret s-a pierdut. Îi plăceau chiftelele de raci, mai ales muiate în oțet de trandafiri sau de prune. Ce să vă mai spun de mezeluri! N-avea egal cum po-trivea umplutura, în special când venea vorba de urdă, cărne-turi frecate cu usturoi crud, ficat ori creier tăvălit prin susan, coconari și alte semincioare greu de ghicit. Iar prăjiturile cu nuci și peltea lăsau pe oricine cu gura căscată, nu doar dato-rită gustului, ci și formelor pe care le căpătau, de castele topite sub greutatea unei ninsori. Și nu gătea doar pentru burți ne-sătule, ci și pentru suflete disperate. Aici aș pomeni cărăbu-șii, ținuți o noapte întreagă în vin și apoi perpeliți pe cărbuni. El era nașul lichiorurilor, maestrul afionului și un fel de *pater veneni*, pricepându-se și la elixire împotriva urâtului sau a lenei, dar și la neînchipuite sosuri, bune pentru bolile sângelui.

Pentru orice mâncare se zbătea înzecit. Ca să facă o ciorbă oarecare, de urzici, de exemplu, cutreiera toate piețele, gustând el însuși zerul pentru acrit. De aceea și devenise un fel de spaimă a precupeților care, dacă n-ar fi fost țiganul Caterinei Greceanu, nici n-ar fi stat de vorbă cu el. Silică era născut din țigani care purtau amprenta unei case mari de boieri. Căci orice rob are pecetea stăpânului întipărită pe față, în mișcări și chiar în felul în care își poartă zdrențele de pe el. Mai ales în București, nu e deloc greu să-ți dai seama cui aparține vreun țigan, dacă e crescut la boieri ori dacă e luat din târg, după ce-a trecut prin mai multe mâini. Silică arăta ca un omuleț fandosit, nici tânăr, dar nici bătrân, aflat la vârsta la care știi sigur că nu se mai schimbă.

Pe acest bucătar a pus ochii grecul, care atunci era stăpânul de drept al unei țări pentru care dăduse 400 de pungi. După ce-a fost invitat la masă în casa Greceanu, Costas, mare principe și gurmand, a poruncit ca bucătarul să fie trecut printre bunurile mișcătoare ale Palatului, răpindu-l pur și simplu de la stăpâna lui.

Așa ceva era peste închipuire până atunci. Nu se mai pomenise niciodată ca un țigan moștenit, cu arhondologie atât de clară, cum era în cazul de față, să fie luat din casa stăpânei, care nu era oricine nici ea.

Cele trei fapte ale Caterinei

Caterina Greceanu, pe care lumea o numea doar Greceanca, așa cum ai zice *împărăteasa*, era o persoană greu de trecut cu vederea. Dacă apărea în mijlocul unei mulțimi, i se făcea loc, iar dacă deschidea gura, se lăsa acea tăcere care te-anunță c-ai dat peste cineva la nasul căruia nu vei ajunge în veci. Fusese măritată o singură noapte, cu un om bogat și de cel mai înalt rang, mort chiar în noaptea nunții. Se știa c-a fost înțepat de-o viespe, deși nimeni nu credea că s-ar putea muri din așa ceva.

Când trăsura Caterinei trecea pe Domnească, pe ferestre fluturau voaluri, iar în urmă rămăneau taleri și bănuți de argint, ceea ce făcea ca prostimea să-nnebunească, urmând-o cu țipete și chiuituri. Se spunea c-ar fi fost cea mai bogată femeie din București, ceea ce până la urmă i-a și hotărât soarta.

După ce Costas, proaspăt principe al Valahiei, i-a răpit bucătarul, Greceanca a făcut trei lucruri pe care le-a considerat necesare. În primul rând, a cerut dreptate la mitropolit, care a ridicat din umeri neputincios. Costas întocmise acte pentru bucătar, trecându-l printre robii năpăstuiți de stăpân. Mai mult, erau și câțiva martori care jurau că s-ar fi

aflat în pericol de moarte dacă mai întârzia un singur ceas în casa Greceanu.

Ce era de făcut? Totuși, grecul nu era decât un grec oarecare, spre deosebire de Caterina, care avea în spate întreaga familie Greceanu, toți Grecenii câți fuseseră trăitori pe pământul Valahiei și care își trăgeau sângele nu din vreun grec prăpădit, așa cum s-ar crede, ci dintr-un român, vechi, venit de peste Dunăre, din care cauză fusese poreclit pe nedrept *grec*, ca să nu i se zică *pișicher*.

Caterina, scârbită de neputința mitropolitului, a recurs la a doua cale, chemând lăutarii. Odată intrat în gura lor, nici măcar apele Dunării nu mai puteau să te spele. N-a fost nevoie să le spună ce voia, pentru că oricum știa tot orașul.

– Cum să fie, coconița mare? Doar povestea? Sau și cu un picuț de văicăreală pe la refren?

– Cum o fi, numai să fie pe toate ulițele! a răspuns Caterina, fără să privească spre lăutar, care deja începuse să fredoneze nemuritorul cântec, care se mai aude și astăzi prin tractirele bucureștene:

*Jale-n casă la Greceanu
Le-a luat vodă bucătaru'...*

În fine, la cea de-a treia faptă a Caterinei am luat parte și eu, chiar dacă fără voia mea, în chiar prima noapte după ce-am ajuns la București. Dar mai întâi trebuie să vă spun cum a fost intrarea mea în oraș, pentru că din primele clipe, fără să știu, m-am lovit de această poveste.

Scamatorii din Piața Lipscani

Bucureștiul era ca un bob de lumină. Nu sufla nicio boare, poate și din cauza clădirilor înalte, pe care cafasurile, rotunjite, creșteau ca niște prăjiturele de Paște.

Țin minte că eram rușinată din cauza bonetei. În marea mea grabă, smulsesem din cuier o plească albastră, care fusese pe vremuri a bunicului meu. În schimb, pe sub ea aveam un șal de mătase, legat pe-o ureche, ceea ce mă făcea încă să mă fălesc. Nu făceam pași mari, de frică să nu mă bage cineva în seamă. De la menzil se ridica strada, atât de aglomerată, încât era imposibil să nu mă șterg de vreun om. Nu-mi rămânea decât să deschid ochii bine și să mă gândesc la picioarele frumoasei Johanna. Pe-atunci nu mă oboseam să memorez cifre, de-a căror perfidie nu se îndoia nimeni din familia mea. Trebuia să țin minte că prăvălia lui Zăval e lângă Biserica Dintr-o Zi, la numărul *trei*. Dacă m-aș fi gândit tot drumul la *trei*-ul ăsta, relele lumii probabil că s-ar fi înnădit. Cel mai bine era să n-o am în minte decât pe Johanna, frumoasa noastră Johanna, prima pisică pe care mi-o amintesc. Albă ca fulgul și c-o privire cuminte. Era o pisică pățită, care nu mai avea așteptări de la viață. Cumva, în copilăria ei despre care nu știam multe, își pierduse o labă. Prin urmare, picioarele ei erau numai trei, exact ca numărul pe care trebuia să-l țin minte. Deși știam bine unde să merg, îi promiseam iubitei mele bunici să întreb de adresă, și nu oricum, ci intrând în două-trei prăvălii.

– Dacă un negustor îți spune că nu-l știe pe Cuviosul Zăval înseamnă că minte!

Acestea au fost cuvintele Maximei, care pentru mine erau însăși litera legii. Negustorul care zice că n-a auzit de Zăval trebuie evitat și uitat. Ea era sigură că, de cum aș fi întrebat de Zăval, o grămadă de lume s-ar fi repezit să mă ducă la poarta lui, căci una este să ajungi într-un oraș cu alai după tine, și cu totul altceva să mergi singur, ca sărăntocul.

Văzându-mă cu geanta de călătorie, un mustăcios se oferă să m-ajute, ținându-se după mine ca scaiul. Purta un fes purpuriu, din care ieșeau două coarne. Asta la prima vedere, căci, după ce i-am văzut mâinile, era să scap tașca. Omul avea niște

șerpi înfășurați pe braț, care-și întindeau limbile lipicioase până la mine. Mai mult de frică decât din chibzuială, îi aruncaii în ochi praful de plâns, cu cutie cu tot, rupând-o la fugă printre trăsuri, fără să mai văd ce se întâmplase. În mintea mea, nu doar mustăciosul, ci până și șerpii hohoteau cu șiroaie de lacrimi.

Începea să se simtă aerul serii, iar eu încă nu-mi făcusem curaj să-ntreb de Cuviosul Zăval. Am mers până în Piața Lipscani. Totul mă făcea să casc gura, iar acum, când scriu, abia m-abțin să nu povestesc despre stofe ori despre pantofiorii acoperiți cu mărgelile. Se aprindeau luminile, n-o să uit niciodată, și mirosea a dovleac abia scos din cuptor. Lângă pălimarul unei dughene niște lăutari cântau, smulgând lacrimioare și ofuri adânci. Eram în inima târgului. Pe lângă mine foșneau hataiale cu flori, șalvari și anterie ca fulgul. Deși începuse toamna, era cald, atât de cald, că eu păream singura ființă înfolită de pe acea stradă.

Aflasem în ce direcție trebuia s-o iau, dar m-am oprit pentru niște scamatori care vorbeau cu glasuri răsunătoare, însoțiți de-o mare mulțime, sfeclită de frică. Din cauza căciuilor păreau foarte înalți, de fapt, niște suluri de pânză aurie, brodată cu litere negre. Maxima nu mă lăsa niciodată să mă uit la astfel de inși, pe care îi credea hipnotizatori și mânuitori de veninuri, în stare să împrăștie peste mulțime aburi otrăviți și licori care-ți iau mințile, în timp ce ei țipă, sperându-te cu Mântuitorul ori cu lucrurile care ți s-ar putea întâmpla după ce ajungi pe lumea cealaltă. Totuși, m-am oprit. Așa eram eu pe-atunci, gata s-alerg la orice mișcare a străzii. Chiar dacă auzeam doar un fluierat, mă și repezeam la poartă. Nu mai spun de nunți, bătăi ori văicăreli, dintre care *saracciii* erau preferații mei. Numai să-i fi auzit de departe cum se chinuiau să plângă, cerșind bani pentru înmormântarea vreunei rude, că eram deja cățărata pe stâlpul cel mare al porții ori direct în